

KORELACIJA KAO SUSTAVNO-TEOLOŠKO I RELIGIOZNO-PEDAGOŠKO NAČELO

Đuro ZALAR, Zagreb

Sažetak

U interdisciplinarnom pristupu autor u tri koraka razmatra značenje i domet načela korelacije: korelacija kao sustavno-teološko načelo (1), kao religiozno-pedagoško načelo (2), otvorena pitanja (3).

- (1) Prema načelu korelacije, koje je u teologiju uveo Paul Tillich, kršćanska objava daje odgovor na čovjekova pitanja, a čovjek nadahnut objavom postavlja nova pitanja. Tako nastaje krug uzajamno ovisnih pitanja i odgovora, pri čemu treba uvijek imati u vidu da objava posve nadilazi čovjeka i njegov svijet. U svom doprinosu produbljivanju pojma korelacije Edward Schillebeeckx posebno ističe njen kritičko-produktivni karakter.
- (2) Primjenom korelacije kao religiozno-pedagoškog načela školski vjeronauk je postao mjestom stvaralačkog međusobnog djelovanja suvremenog iskustva vjeroučenika i kršćanske vjere.
- (3) Načelo korelacije prate dva temeljna problema. Prvi je opasnost antropološkog suženja sadržaja objave; opasnost reduciranja njene istine na momentalno ljudsko pitanje. Drugi problem je vezan uz pitanje, kako u vjeronaučnoj nastavi konkretno ostvariti korelaciju vjeroučenikovog iskustva i sadržaja vjere.

Ključne riječi: korelacija, objava, iskustvo, školski vjeronauk.

Uvod

Od ponovnog uvođenja vjeronauka u škole u Republici Hrvatskoj, godine 1991., usvojeno je načelo korelacije u njegovom provođenju, što je vidljivo u službenim dokumentima naše Crkve.

U dokumentu *Plan i program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, iz 1998. godine, o tom načelu se kaže: »Riječ je, ustvari, o prijeko potrebnom uspostavljanju korelacije između općeljudskog iskustva i kršćanske vjere, tj. o što stvarnijem susretu vjere i života u procesu vjerskog odgoja i obrazovanja.«¹ Slijedi potom i

¹ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA: *Plan i program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Ministarstvo

važno upozorenje da je riječ o takvoj korelaciji u kojoj se istodobno očituje *kontinuitet* i *diskontinuitet* između temeljnih ljudskih pitanja i Božjega odgovora na njih. Radi se o temeljnoj teološkoj teškoći u definiranju ovoga načela, o tome, kako izbjeći opasnost da se ponuđeni Božji odgovori suze na okvir ljudskih pitanja. »Jer, iako je vjera zapravo odgovor na najdublja ljudska pitanja, taj odgovor ide dalje i dublje od naših ljudskih pitanja.«²

Obnovljeni dokument, *Program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, objavljen 2003. godine, donosi nešto drugačiju definiciju korelacije. U njemu se kaže da je riječ o korelaciji koja se »ostvaruje u 'napetosti' susreta Boga i čovjeka, odnosa između kršćanske objave i čovjekova iskustva, vjere i povijesti, vjere i života, objavljene i predane istine i njezinog ostvarenja u povijesnoj situaciji učenika«³. Temeljnu teološku teškoću određenja korelacije, koju navodi prvo-spomenuti dokument, ovaj drugi eksplicitno ne spominje, osim što u navedenoj definiciji donosi termin: u 'napetosti'. To bi mogla biti aluzija na spomenutu opasnost antropološkog suženja sadržaja objave, označenu gore kao pitanje teološkog kontinuiteta i diskontinuiteta. No, iz te definicije a ni iz samog konteksta nije moguće otkriti bliže značenje izraza: u 'napetosti'. Nekoliko rečenica dalje ovaj dokument navodi jednu drugu teškoću. Ona se očituje na području primjene korelacije kao religiozno-pedagoškog načela: Teškoću u ostvarenje navedenog suodnosa dokument vidi u tome što načelno »nije posve jednostavno dovesti u neposrednu svezu životnu situaciju učenika i objavu«⁴.

Kratki uvodni osvrt pokazuje da se načelu korelacije u ostvarenju nastave školskog vjeronauka pridaje temeljna važnost. Te uvodne misli ujedno nagovješćuju da je korelacija zapravo jedan veoma složeni fenomen, ne samo gledano s aspekta primjene ovoga načela na području religiozne pedagogije i katehetike, već također i s aspekta sustavne teologije. Jer, korelacija, naznačena kao posebni su-

prosvjete i športa Republike Hrvatske, 1998., str. 13. - Navedena definicija korelacije oslanja se na definiciju u ranijem dokumentu: BISKUPSKA KONFERENCIJA HRVATSKOG JEZIČNOG PODRUČJA: Plan i program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi, u: *Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske*, posebno izdanje: Nastavni planovi i programi, Zagreb, Školska knjiga, [1991.], str. 5-75, ovdje 11-12. - Usp. Josip BARIČEVIĆ: Program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi – temeljna polazišta, u: *Kateheza* 15 (1993) br. 1, str. 28-42, ovdje 35-36: O korelacijskom pristupu katoličkom vjerskom odgoju i obrazovanju u školi.

² HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA: *Plan i program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, str. 13. Usp. J. BARIČEVIĆ: Katehetsko-komunikacijski pristupi u susretu s biblijskim tekstovima. O nekim uvjetima za kvalitetnu i što cjelovitiju komunikaciju s biblijskim tekstovima u religioznom odgoju i obrazovanju, u: *Diacovensia* 2 (1994) br. 1, str. 110-145, ovdje 121.

³ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA: *Program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, 2003., str. 12.

⁴ *Isto*.

sret vjere i života, dodiruje jedno od temeljnih teoloških pitanja – pitanje odnosa objave i ljudskog iskustva. Naznačena problematika predstavlja predmet našega razmatranja: Mi želimo u interdisciplinarnom pristupu, u tri koraka, pokazati značenje i domet načela korelacije, kako u sustavnoj teologiji, tako i u religioznoj pedagogiji i katehatici.

U prvom dijelu, *korelacija kao sustavno-teološko načelo (1)*, želimo pobliže razmotriti problematiku odnosa ljudskog iskustva i kršćanske objave. Taj odnos, kako je ranije naznačeno, jest posve specifičan. U njemu se s jedne strane očituje kontinuitet između temeljnih ljudskih pitanja i Božje objave, a s druge strane istovremeno i diskontinuitet, jer objava posve nadilazi čovjekova pitanja.

U drugom dijelu, *korelacija kao religiozno-pedagoško načelo (2)*, prikazana je transpozicija korelacije kao sustavno-teološkog načela na područje teorije i prakse religiozne pedagogije i katehetike.

Uz oba navedena vida korelacije, kao sustavno-teološkog i kao religiozno-pedagoškog načela, vezana su *otvorena pitanja (3)*, koja su predmet razmatranja trećega dijela ovoga rada.

1. Korelacija kao sustavno-teološko načelo

Protestantski teolog Paul Tillich (1886.-1965.) razradio je temeljne obrise *metode korelacije* kao sustavno-teološkog načela. Želeći razvijati teologiju u svjesnoj povezanosti s bitnim pitanjima i aktualnim problemima vremena, on je u svoj teološki opus uključivao filozofske, religijsko-znanstvene, kulturno-znanstvene i povijesno-znanstvene teme. Po tome, smatraju poznavatelji njegovog djela, on daleko nadvisuje sve protestantske teologe 20. stoljeća⁵.

Tillich se uputio u potragu za teološkom metodom u kojoj će objava i ljudska situacija biti na takav način upućene jedna na drugu da pritom »nijednoj od njih ne bude umanjena vrijednost«⁶. Ovako postavljeni zadatak značio je uvažavanje ranije naznačenog *kontinuiteta* u odnosu kršćanske poruke i čovjekove situacije. Kao rezultat traženja proizašla je metoda korelacije, u kojoj se ljudska egzistencijalna pitanja stavljaju u poseban suodnos s odgovorima koji proizlaze iz objave: »Metoda korelacije objašnjava sadržaje kršćanske vjere kroz egzistencijalno pita-

⁵ Usp. Horst BÜRKLE: Tillich, Paul, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 10., Freiburg, Herder, ³2001., str. 38-39, ovdje 38. Usp. Ivan ŠARČEVIĆ: Od autonomije do kristonomije. Tillich i Bonhoeffer između Harnacka i Bartha, u: Nikola HOHNJEC (prir.): *Kršćanstvo i religije. Zbornik godišnjeg simpozija profesora teologije u Zagrebu, 7. i 8. travnja 1999.*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2000., str. 89-123; str. 108-115: Paul Tillich (1886.-1965.). Filozof-teolog granice i korelacije kršćanstva i kulture.

⁶ Paul TILLICH: *Systematische Theologie*, sv. 1., Stuttgart, Evangelisches Verlagswerk, ³1956., str. 15.

nje i teološki odgovor u uzajamnoj ovisnosti.«⁷ To znači da objava daje odgovore na čovjekova pitanja i da čovjek, pod dojmom Božjih odgovora, postavlja nova pitanja. Tako nastaje krug pitanja i odgovora, u kojem pitanje i odgovor stoje u međusobnoj ovisnosti. Odgovori objave, naglašava Tillich, samo su onda smisleni ako stoje u korelaciji s čovjekovim egzistencijalnim pitanjima: »Samo onaj kojega je uzdrmalo iskustvo prolaznosti, strah u kojem je zapazio svoju konačnost, prijetnja ne-bitka, može razumjeti što znači misao o Bogu.«⁸

Tillich je u svom traženju imao na pameti i drugi vid odnosa Boga i čovjeka – vid diskontinuiteta. Stoga on posebno ističe da kršćanski odgovori sadržajno nisu određeni samim čovjekovim pitanjima, već da »ovise od događaja objave, u kojem postaju vidljivi« i da samo »formalno ovise od strukture pitanja, kojemu trebaju biti odgovor«⁹. Razlog tome je stvarno čovjekovo stanje, koje Tillich slikovito ocrtava riječima: »Čovjek je pitanje, ali on nije odgovor.«¹⁰ Jer, objava svojim sadržajem posve nadilazi čovjeka i njegov svijet. Temeljna opasnost zlorabe korelacije leži dakle u napasti da se njenu dinamiku reducira »na mehanicistički suodnos pitanja i odgovora« kako se to događa npr. svodenjem Hegelove dijalektike »na formulu 'teza – antiteza – sinteza'«¹¹. I tu leži temeljni problem načela korelacije.

Dominikanac Edward Schillebeeckx (1914.-)¹² tražio je »razgovor sa suvremenom kulturom«¹³, i tim je putem postupno ulazio u analizu značenja ljudskog iskustva u posredovanju vjere. Već u prvoj, tomističkoj periodu svoga stvaralaštva, bavio se pitanjem značenja iskustva u teologiji. Njegova istraživanja na području povijesti dogme, posebno pitanje razvoja dogme, bila su zapravo priprema za bavljenje naznačenom tematikom. U šezdesetim godinama zbio se duboki preokret u Schillebeeckxovom teološkom radu, kad se je potaknut prvenstveno djelima Hans-Georga Gadamera, utemeljitelja filozofske hermeneutike, uz dogmatiku počeo intenzivno baviti i hermeneutikom¹⁴. To drugo razdoblje snažno je obilježila

⁷ *Isto*, str. 74. Usp. Joseph GEVAERT: *Ljudsko iskustvo i kateheza*, Zagreb, Salezijanski provincijalat, 1980., str. 50-54; Metoda korelacije Paula Tillicha.

⁸ P. TILLICH: *Systematische Theologie*, sv. 1., str. 76.

⁹ *Isto*, str. 78-79.

¹⁰ P. TILLICH: *Systematische Theologie*, sv. 2., Stuttgart, Evangelisches Verlagswerk, ³1958., str. 20.

¹¹ John CLAYTON: Tillich, Paul (1886-1965), u: *Theologische Realenzyklopädie*, sv. 33., Berlin, New York, Walter de Gruyter, 2001., str. 553-565, ovdje 559.

¹² Neki autori uz pitanje utemeljenja koncepta korelacije navode i ime isusovca Karla Rahnera (1904.-1984.), koji je ovu problematiku implicitno obradio u svojoj antropološki usmjerenoj teologiji.

¹³ Hermann HÄRING: Schillebeeckx, Edward, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 9., Freiburg, Herder, ³2000., str. 142-143, ovdje 143.

¹⁴ O značenju hermeneutike za razumijevanje biblijske poruke vidi angažirano izlaganje: Ante KRESINA: Hermeneutika i kateheza. Problem materijalizacije činjenica i posadašnje Riječi

problematika ‘vjera i iskustvo’. O njoj je uspostavio postulat, »da pojmovi vjere za nas nemaju nikakvo značenje ako ne postoji korespondirajuće ljudsko iskustvo«¹⁵. Ovime on dijeli Tillichovo gledanje na ovu problematiku.

U studiji *Iskustvo i vjera*¹⁶ Schillebeeckx potanko analizira ovo pitanje. Na početku upozorava na neprihvatljivo poimanje nekih kršćana da vjera, kao sudi-oništvo na apsolutnom božanskom otajstvu, ne može biti posredovana nikakvim ljudskim iskustvom. Odatle izvodi pitanje: Kako bi se objava uopće mogla spoznati bez ljudskog iskustva? I koje bi značenje imao stoljetni kršćanski govor o vjerskim iskustvima, ako ona u posredovanju vjere ne bi imala svoju ulogu?

U prvom koraku Schillebeeckx pokazuje kako se u svakodnevnom ljudskom iskustvu može očitovati nešto ‘novo’ o životu i svijetu, što je dotada ostalo nezapaženo i što čovjeka vodi prema dubljoj spoznaji samoga sebe. Pored ovoga ‘objaviteljskog’ karaktera ljudskog iskustva autor upućuje i na njegovu ambivalentnost. Značenje iskustva nekog događaja suodređeno je već postojećim ‘interpretativnim okvirom’ ili ‘iskustvenim horizontom’, koji se sastoji od raspoloživog znanja i već sakupljenih iskustava promatrača. Među njima dolazi do uzajamnog djelovanja. Novo iskustvo se interpretira u okviru ‘iskustvenog horizonta’. S druge strane novo iskustvo stavlja ‘iskustveni horizont’ pod kritiku i korigira ga. To znači da čovjek sakuplja iskustva unutar jednog već ostvarenog ‘interpretativnog okvira’, koji nije ništa drugo nego »kumulativno, osobno i kolektivno iskustvo, tradicija iskustva«¹⁷.

Pomoću ljudskih iskustvenih kategorija, nastavlja Schillebeeckx, religiozni ljudi izriču svoja religiozna iskustva o Božjoj brizi za čovjeka. U svijetu Biblije to se je na poseban način očitovao u životu Izraela, a vrhunac je bilo iskustvo Božje prisutnosti i djelovanja u Isusu Kristu. O tim religioznim iskustvima ovdje treba ponoviti ono što je neposredno prije ovoga rečeno o svakodnevnom ljudskom iskustvu: svako stečeno iskustvo, da bi ga se moglo protumačiti, mora se staviti u smisleni ‘interpretativni okvir’. Odgovarajući interpretativni okvir religioznom iskustvu kršćana jest kršćanska tradicija. Ona omogućuje adekvatno tumačenje sakupljenog iskustva. Tako ljudska iskustva postaju osobna kršćanska iskustva. Crkveno izlaga-

Božje, u: J. BARIČEVIĆ (ur.): *Odgov djece u vjeri u kršćanskoj zajednici. Zbornik radova IV. katehetske ljetne škole. Rijeka, 2-11. srpnja 1974.*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1975., str. 161-166.

¹⁵ Tradition und Erfahrung: Von der Korrelation zur kritischen Interrelation. Hans-Georg ZIEBERTZ im Gespräch mit Edward SCHILLEBEECKX anlässlich dessen 80. Geburtstags am 12. November, u: *Katechetische Blätter* 119 (1994) str. 756-762, ovdje 756.

¹⁶ Edward SCHILLEBEECKX: Erfahrung und Glaube, u: Franz BÖCKLE i dr. (Hrsg.): *Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft*, Teilband 25, Freiburg, Herder, 1980., str. 73-116. Isti tekst u sažetom obliku: E. SCHILLEBEECKX: Offenbarung, Glaube und Erfahrung, u: *Katechetische Blätter* 105 (1980) str. 84-95.

¹⁷ E. SCHILLEBEECKX: Erfahrung und Glaube, str. 80.

nje kršćanske iskustvene tradicije jest prema tome pretpostavka da bi suvremenici mogli doživjeti iskustvo o životnom značenju evanđeoske poruke. »Vjera dolazi dakle iz slušanja, ali se ostvaruje i posreduje samo po osobnom iskustvu.«¹⁸

Iz navedenog izlaganja Schillebeeckx prelazi na određenje poimanja korelacije. Na pitanje o tome tko je Isus i kakvo spasenje od njega možemo iskusiti, odgovor se ne može dati jednostrano samo iz analize i interpretacije biblijskih tekstova i crkvenih dokumenata. Isto tako odgovor se ne može dobiti samo iz analize naših današnjih temeljnih iskustava i analize našega društva. Taj odgovor je moguće dati »samo iz korelacije između ta oba pola«¹⁹. Upućeni smo dakle na svjedočanstva svjedoka Isusovog života i uskrsnuća, koji nam govore o iskustvu koje su imali s Isusom (usp. Dj 1, 21-22; 1 Iv 1, 1-3). Pritom valja imati na pameti da je njihovo iskustvo uvijek bilo »zapažanje, koje traži tumačenje«²⁰. Dok su jedni Isusa doživjeli kao spas i milosrđe, drugi su ga doživjeli kao prijatnu, pa su ga stoga i dali smaknuti. Naša objava ne temelji se dakle na 'nebeskom glasu', već, ističe autor, na konkretnim događajima Isusova života u ovoj našoj povijesti. Kršćanska se vjera u prvom redu oslanja na povijesno posredovanje vjerskih iskustava drugih, koji su slijedili Isusa. No iskustva drugih ne mogu biti posredovana direktno, već samo posredovanjem po praktičnom življenju kršćana. Kratko rečeno: potrebno je posredovanje žive Crkve. Pritom valja, upozorava Schillebeeckx, posebnu brigu posvetiti pitanju kako Crkva u naviještanju kršćanske poruke formulira 'interpretativni okvir': Opisi slike čovjeka i svijeta trebaju suvremenicima biti bliski i razumljivi.

Schillebeeckx nadalje upozorava na središnje značenje kritičke korelacije između apostolskog iskustva vjere i našega današnjeg iskustva. U tom suodnosu suvremena iskustva imaju »hermeneutičku, kritičku i produktivnu snagu«²¹ u odnosu na sadržaje kršćanske tradicije. Ovdje se ne misli na to da bi pod kritiku ljudskog iskustva bila stavljena riječ Božja, već naš govor o riječi Božjoj. Kritici bi bio podvrgnut dakle ne Bog, nego čovjek. Gledajući u suprotnom smjeru treba ustvrditi da će kršćansko iskustvo, ukoliko si ga promatrač posvijesti, imati »osobitu izvornu, kritičku i produktivnu snagu«²² u prosuđivanju njegovog općeg iskustva u svijetu.

Osobitu teškoću u primjeni korelacije Schillebeeckx vidi u tome što po suvremenoj »jednostranoj kulturi«, koja vrednuje samo »uspjeh, trgovanje i konzum, velik dio stvarnosti može dospjeti izvan horizonta naših iskustvenih mogućnosti«²³. U ovom slučaju suvremena znanstvena i tehnička tradicija iskustava vrši ulogu 'in-

¹⁸ *Isto*, str. 81.

¹⁹ *Isto*, str. 83.

²⁰ *Isto*, str. 84. U njemačkom tekstu stoji izraz: »interpretierende Wahrnehmung« (isto).

²¹ *Isto*, str. 94.

²² *Isto*.

²³ *Isto*, str. 111.

terpretativnog okvira' ili 'iskustvenog horizonta'. Tako suvremeni čovjek u svom životu uspije prikupiti tek vrlo malo iskustva. Time mu se smanjuju i šanse za stvaranje religioznog iskustva.

Umjesto termina 'korelacija' Schillebeeckx u kasnijem razdoblju svoga djelovanja preferira novi termin: »kritički međuodnos«²⁴. Autor ga označuje kao »konfrontaciju kroz poredbe«²⁵. Time želi naglasiti da i tradicija vjere poznaje mnoštvo različitih iskustava, koja se oblikuju veoma kompleksno i koja su izrasla u različitim kulturnim i socijalnim kontekstima, te u njima moraju iznova biti izrečena. Uspoređuje odnos vjere i iskustva u različitim kontekstima: u Bibliji, u patristici, u srednjem vijeku. Tek ovim usporedbama razlikâ u različitim epohama može se dokučiti što tradicija jest i da je prema naprijed otvorena. Tim se postupkom ujedno može stvoriti kriterij po kojem bi se u ovoj epohi, u epohi postmodernizma, moglo vjeru preformulirati.

2. Korelacija kao religiozno-pedagoško načelo

Transpozicija sustavno-teološkog načela korelacije u teoriju i praksu religiozne pedagogije i katehetike započeta je u Njemačkoj u sedamdesetim godinama prošloga stoljeća, kad je zbog velikih previranja u društvu i u školi nastupila kriza u katehetskom radu. Vjeroučenici više nisu bili, kao ranije, naprosto vjernici, barem ne u tolikom broju kao u ranija vremena. Pod utjecajem novog raspoloženja u pluralističkom i sekularnom društvu, posebno veoma raširenog ravnodušja, sve su se više distancirali od Crkve i njene kršćanske poruke. Tako je i odnos poklada vjere i životnog iskustva dolazio u sve veće nesuglasje. K tome je rastao otpor učenika prema vjeronauku, koji se poglavito koncentrirao na posredovanje 'čistog' sadržaja vjere. Nije se dakle moglo nastaviti raditi istom metodom bez uvažavanja konkretne situacije učenika.²⁶ Stoga se nastojalo tražiti novi put koji će s jedne strane izbjeći pozitivizam objave i tradicionalno, suho, formuliranje sadržaja vjere, a s druge strane brzopleto prilagođivanje duhu vremena²⁷. To je trebao biti 'treći put', put primjene načela korelacije, prema kojem se kršćanska predaja

²⁴ U njemačkom tekstu stoji izraz: »kritische Interrelation« (Tradition und Erfahrung: Von der Korrelation zur kritischen Interrelation. Hans-Georg ZIEBERTZ im Gespräch mit Edward SCHILLEBEECKX anlässlich dessen 80. Geburtstags am 12. November, u: *Katechetische Blätter* 119 [1994] str. 756-762, ovdje 757).

²⁵ *Isto*.

²⁶ Vidi Alojzije HOBLAJ: Katehetska pokoncilska kretanja, u: *Bogoslovska smotra* 70 (2000) br. 3-4 str. 585-616, ovdje 596-601.

²⁷ Usp. Gotthard FUCHS: Glaubhaft ist nur Liebe. Theologische Anmerkungen zu Ansatz und Perspektive des Zielfelderplans für die Primarstufe, u: *Katechetische Blätter* 102 (1977) str. 371-377, ovdje 373-375.

i odgovarajuća ljudska iskustva stavljaju u specifičan suodnos i u kojem postaju dijaloški partneri.²⁸

Poticaj prihvaćanju načela korelacije u religijskoj pedagogiji dala je Zajednička sinoda biskupija u Saveznoj Republici Njemačkoj, održana u Würzburgu od 1971. do 1975. godine. U njenom dokumentu »Vjeronauk u školi«²⁹, iz 1974. godine, usvojen je načelni opis korelacije riječima: »Vjera treba postati ostvariva u kontekstu života, a život razumljiv u svjetlu vjere.«³⁰ Načelo je u konkretnosti primijenjeno u tri susljedno obrađena nastavna plana i programa školskog vjeronauka u Njemačkoj (1973., 1977. i 1984. godine).³¹

U korelacijski koncipiranom vjeronauku dva područja u interakciji, suvremeno iskustvo vjeroučenika i predani poklad vjere, ne nalaze se u statičkom odnosu, već stupaju u dijalog³². Stoga se može, u smislu ranije navedenog Schillebeeckxovog poimanja, govoriti o »kritičko-produktivnom« momentu korelacije³³. On je 'kritičan' jer u toj konfrontaciji iskustvo može biti kritički propitivano i mijenjano,

²⁸ Promatrajući ovo događanje u kontekstu 'Katehetskog pokreta', koji je započeo koncem XIX. stoljeća, radi se o tzv. antropološkom zaokretu, koji je postao vrlo aktualan u vrijeme nakon Drugog vatikanskog sabora. Usp. Ubaldo GIANETTO: Katehetski pokret, u: Marko PRANJIĆ (prir.): *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, Katehetski salezijanski centar, 1991., str. 321-323; usp. također: Emilio ALBERICH: *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, Zagreb, Katehetski salezijanski centar, 2002., str. 17, 132-133; Joseph GEVAERT: *Studiare catechetica*, Rim, Università Pontificia Salesiana, 2001., str. 25.

²⁹ GEMEINSAME SYNODE DER BISTÜMER IN DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND: Religionsunterricht in der Schule, u: ISTI: *Beschlüsse der Vollversammlung. Offizielle Gesamtausgabe I*, Freiburg, Herder, 1976., str. 123-152; hrvatski prijevod: ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE: *Vjeronauk u školi*, Zagreb, Katehetski salezijanski centar, 1995.

³⁰ Isto, str. 27 (br. 2.4.2). O isprepletenosti vjere i života vidi: Ivica PAŽIN: Vjernost Bogu i vjernost čovjeku u dinamici Utjelovljenja, u: *Kateheza* 22 (2000) br. 1, str. 41-50.

³¹ O tome iscrpno i kompetentno piše Ana Thea FILIPOVIĆ u članku: Načelo korelacije u školskom vjeronauku, u: *Kateheza* 17 (1995) br. 2, str. 108-119; br. 3, str. 202-210.

³² Vidi: Georg HILGER: Ansätze und Typen der Korrelation von Lebenssituationen und Glaubensinhalten, u: *Katechetische Blätter* 102 (1977) 250-257; Milan ŠIMUNOVIĆ: Stari Zavjet u suvremenoj hrvatskoj katehezi s posebnim osvrtom na temeljne odrednice za autentičan katehetski susret s biblijskim tekstom, u: Ivan ŠPORČIĆ (ur.): *Stari zavjet – vrelo vjere i kulture. Zbornik radova interdisciplinarnog međunarodnog simpozija. Rijeka, 5. i 6. prosinca 2003.*, Rijeka, Teologija u Rijeci / Zagreb, Biblijski institut, 2004., str. 317-353; ovdje 342-344: Korelacija biblijskog starozavjetnog i današnjeg ljudskog iskustva.

³³ Usp. ZENTRALSTELLE BILDUNG DER DEUTSCHEN BISCHOFSSKONFERENZ (Hrsg.): *Grundlagenplan für den katholischen Religionsunterricht im 5.-10. Schuljahr (Revidierter Zielfelderplan)*, Bonn, 1984., str. 243; citirano prema: Franz Wendel NIEHL: Korrelation, u: Gottfried BITTER / Gabriel MILLER: *Handbuch religionspädagogischer Grundbegriffe*, sv. 2., München, Kösel, 1986., str. 750-754, ovdje 750.

a predana se vjera istovremeno može očitovati u novom svjetlu. Taj odnos je i 'produktivan', jer predana vjera s jedne strane može potaknuti nova iskustva, a sadašnje iskustvo s druge strane nanovo propituje predani sadržaj vjere. Stoga se u ovoj koncepciji vjeronauka ni suvremena iskustva niti predani poklad vjere ne mogu »pretpostaviti kao gotove veličine«. ³⁴ Gledano iz perspektive korelacije, školski vjeronauk postaje dakle »mjestom stvaralačkog međusobnog djelovanja između, s jedne strane višedimenzionalnog i višeznačnog iskustva stvarnosti i, s druge strane, obećanja i zahtjeva kršćanske vjere« ³⁵.

Primjena korelacije kao religiozno-pedagoškog načela znači da se, polazeći od posebnog suodnosa ljudskog iskustva i kršćanske objave, života i vjere, iz toga izvodi »konzekvence za odabir tema, formuliranje ciljeva i metodičkih pristupa«. ³⁶ Na početku citirani *Program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi* kaže: »Ovo načelo [korelacije] utječe na određivanje svih aspekata programiranja vjeronaučne nastave u školi.« ³⁷ Valja ovdje upozoriti da se u hrvatskim katehetskim dokumentima, nakon ponovnog uvođenja vjeronauka u škole 1991. godine, ³⁸ uz načelo korelacije navodi i načelo vjernosti Bogu i čovjeku, u uskoj međusobnoj povezanosti ³⁹ ili pak odvojeno ⁴⁰.

Veoma rječitro je Schillebeeckxovo upozorenje o mogućoj zlorabi načela korelacije. U izvjesnim oblicima suvremene kateheze i naviještanja postoji naime tendencija da se kao polazište uzme neko temeljno ljudsko iskustvo, za koje se onda, u

³⁴ Gabriele MILLER: Korrelation. II. Praktisch-theologisch, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, sv. 6., Freiburg, Herder, ³1997., str. 389.

³⁵ G. HILGER: Korrelationsdidaktik, u: Norbert METTE / Folker RICKERS (Hrsg.): *Lexikon der Religionspädagogik*, sv 1., Neukirchen-Vluyn, Neukirchener, 2001., str. 1106-1111, ovdje 1106.

³⁶ *Isto.*

³⁷ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA: *Program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, str. 12.

³⁸ Raniji dokument, BISKUPI JUGOSLAVIJE: *Radosno naviještanje evanđelja. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1983., još ne govori o načelu korelacije, već samo o načelu vjernosti Bogu i čovjeku (vidi isto, br. 32-52). Usp. J. BARIČEVIĆ: *Obnova religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi*, u: *Bogoslovska smotra* 54 (1984) br. 1, str. 37-69. Članak donosi kratak prikaz navedenog dokumenta, te pokazuje da dokument predstavlja »novo polazište i putokaz u daljnjoj etapi obnove religioznog odgoja i kateheze u našoj Crkvi« (isto, str. 39).

³⁹ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA: *Plan i program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, obrađuje oba načela pod zajedničkim naslovom: Načelo »vjernosti Bogu i čovjeku« i korelacijski pristup u katoličkom vjerskom odgoju i obrazovanju (isto, 11-13). Usp. J. BARIČEVIĆ: *Katehetsko-komunikacijski pristupi u susretu s biblijskim tekstovima*, u: *Diacovensia* 2 (1994) br. 1, str. 120-121.

⁴⁰ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA: *Program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, u poglavlju »Načela školskog vjeronauka«, obrađuje kao 1. »Vjernost Bogu i čovjeku« (isto, str. 8-10), te kao 3. »Načelo korelacije u vjerskom odgoju i obrazovanju« (isto, str. 12-15).

smislu korelacije, traže odgovarajuće 'pripovijesti', prije svega u Bibliji, te u velikim, ponajprije u religioznim tradicijama čovječanstva. Tu autor vidi opasnost da te 'pripovijesti' često »služe samo kao potvrde. One tada legitimiraju vlastitu, osobnu ili kolektivnu biografiju.«⁴¹ Ovim primjerom Schillebeeckx podsjeća na diskontinuitet u suodnosu ljudskog iskustva i Božje objave. Jer u ovom slučaju kršćanska poruka je, poradi ispuštanja dimenzije *spomena* Isusa Krista (tradicija) i dimenzije *obećanja* (eshatologija), reducirana na ono sadašnje. Bez kritičke instance ovakav postupak, gledano iz kršćanske perspektive, može dakle završiti naopako.

U odnosu na uvijek aktualno pitanje o tome, kako postaviti suvremenu katehezu mladim, Schillebeeckx naglašava da se neće moći drugačije postupiti, »nego doći na trag njihovih iskustava i polazeći od njih, graditi mostove prema vjeri«⁴². Pritom se poseban zahtjev postavlja na vjeroučitelje, koji prate ovaj proces učenja: Oni moraju poduzeti neku vrstu 'akademske refleksije'. Ne mogu se zadovoljiti s današnjim iskustvom, jer bi u tom slučaju »aktualna iskustva upotrijebili kao kriterij ili normu vjere«⁴³. Vjeroučiteljima ostaje nezaobilazni zadatak da poduzmu kritičku refleksiju današnjega iskustva. Jedino se tako mogu uključiti u uvijek aktualan proces traženja novoga govora vjere⁴⁴.

3. Otvorena pitanja

Uz načelo korelacije, kako je to nagoviješteno citatima iz naših crkvenih dokumenata, te pokazano u prikazu teoloških promišljanja Tillicha i Schillebeeckxa, vezana su dva temeljna problema. Prvi je *opasnost antropološkog suženja sadržaja objave*; opasnost reduciranja njene istine na momentalno ljudsko pitanje (1). Drugi problem je vezan uz pitanje, *kako ostvariti povezanost vjeroučenikovog iskustva i sadržaja vjere* (2).

(1) Kao ilustraciju diskusije oko temelja načela korelacije, koja ponekad prelazi i u polemiku, može se navesti razmišljanje Jürgena Werbicka⁴⁵. On polazi od Ratzingerova prigovora religioznoj pedagogiji i katehatici, koji je izrekao 1993.

⁴¹ E. SCHILLEBEECKX: *Erfahrung und Glaube*, str. 93.

⁴² *Tradition und Erfahrung: Von der Korrelation zur kritischen Interrelation*. Hans-Georg ZIEBERTZ im Gespräch mit Edward SCHILLEBEECKX anlässlich dessen 80. Geburtstags am 12. November, u: *Katechetische Blätter* 119 (1994) str. 758.

⁴³ *Isto*.

⁴⁴ Vidi: Ana Gabrijela ŠABIĆ: Prema novome govoru vjere, u: *Bogoslovska smotra* 69 (1999) br. 4, str. 535-562.

⁴⁵ Jürgen WERBICK: Wahrheit, die dem Menschen gut tut. Zur Diskussion um die Korrelationsdiktik, u: *Katechetische Blätter* 110 (1985) str. 326-336. - Članak ima velike sličnosti s autorovom natuknicom: *Korelacija (načelo)*, u: Marko PRANJIĆ (prir.): *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, Katehetski salezijanski centar, 1991., str. 380-383. Originalno talijansko izdanje (Joseph GEVAERT [prir.]: *Dizionario di catechetica*, Torino, Elle Di Ci) objavljeno je 1986.

godine u čuvenom predavanju u Francuskoj: »Ponuda se ravna prema potražnji.«⁴⁶ Ovaj polemički prigovor, koji smo u blagoj formi susreli već kod Schillebeeckxa, značio bi da se uvažavanjem korelacije posreduju samo one istine vjere koje odgovaraju čovjekovim momentalnim pitanjima, pa se poklad vjere tako bitno sužuje. Sam Werbick kaže da je shema korelacije, *pitanje – odgovor*, sigurno »u velikoj mjeri podložna nesporazumu i možda čak može zavesti na krivi put«⁴⁷. Ratzinger je na svoj polemički prigovor vjerojatno bio potaknut upravo tim mogućim slabostima korelacije, i još više konkretnim pretjerivanjima u praksi.

Ratzingerov prigovor bi značio, smatra Werbick, da bi se u objavi već nalazili sveobuhvatni odgovori na čovjekova 'posljednja pitanja' i da na te odgovore nema daljnjih pitanja. Jer ovakav stav, koji u objavi vidi neiscrpnu zalihu patentnih rješenja čovjekovih životnih pitanja, ignorira tobože trud iskrenih tražitelja Boga.

Werbickov temeljni iskaz jest da se Bog, u Isusu Kristu, nenadmašivo okretno k čovjeku. Taj visoki zahtjev načelo korelacije mora prihvatiti i truditi se pokazati kako Bog doista pripada čovjekovom životu! Čovjek vjernik će pak o Bogu uvijek govoriti kao o onome koji pripada njegovom životu, koji njegovom životu daje puno obećanje. Time je, ističe autor, metoda korelacije teološki legitimirana. No, time još nije i od svake zloporabe zaštićena.

Zloporabe korelacije započinju kad si čovjek sliku Boga stvara po vlastitoj želji, umjesto da bude spreman razmotriti što bi samoobjavljeni Bog mogao značiti za njegov život. Tu čovjekovu projekciju, priznaje Werbick, nije lako razlikovati od uspjele korelacije. To miješanje projekcije i korelacije teologija ne može nikada posve nadići. No, »ona mora – kao kritika korelacije – uvijek iznova pokušati istaknuti prvenstvo Božje samoobjave u odnosu na mnogostruke zloporabe vjere«⁴⁸ u društvene, individualno-psihičke i svjetonazorske svrhe. Kritika korelacije nije usmjerena protiv korelacije kao takve, već protiv korelacije, ukoliko je prikraćena projekcijom. Kritičko propitivanje korelacije treba ući u samu bit stvari tako da čovjek protrne u spoznaji »kako se sve« u njemu i na njemu »treba mijenjati, kako malo što može ostati tako, kako je prije bilo«⁴⁹.

Werbick zaključno pita, da li preostaje neki međuprostor u kojem bi se mogla ostvarivati primjerena korelacija u naviještanju i vjerničkom životu, te odgovara: Teorija i primjena korelacije trebaju u čovjekovom odnosu prema Bogu istražiti prostor »između projekcije i [čovjekove] zapanjenosti«⁵⁰ pred Bogom. Autor priznaje da na postavljeno pitanje nema brzog odgovora.

⁴⁶ Joseph RATZINGER: *Die Krise der Katechese und ihre Überwindung. Rede in Frankreich*, Einsiedeln, Johannes Verlag, 1983., str. 15. Usp. E. ALBERICH: Nav. dj., str. 300-301.

⁴⁷ J. WERBICK: Nav. čl., str. 328.

⁴⁸ *Isto*, str. 332.

⁴⁹ *Isto*, str. 335.

⁵⁰ *Isto*.

(2) Nakon oduševljenog prihvatanja korelacije kao religiozno-pedagoškog načela sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stoljeća, u zadnjem desetljeću nastupilo je razdoblje njezinog kritičkog, pa i skeptičkog prosuđivanja⁵¹. U toj diskusiji danas se mogu razlučiti tri temeljne teškoće, koje se odnose na pitanje konkretnog povezivanja vjeroučenikovog iskustva i sadržaja vjere:

- (a) Kao jedan širok pojam, načelo korelacije omogućuje doduše stvaranje širokog konsenzusa i djeluje inspirirajuće, no odatle istovremeno dolazi i njezina, u neku ruku, temeljna slabost. Iz nje se naime izvode zaključci o nizu elemenata nastave, počevši od formuliranja ciljeva do metodičkih odluka, pri čemu se ne može uvijek primjereno uvažiti kompleksnu situaciju nastave. Tako je načelo korelacije, koje je za teološko posredovanje ispravno i nužno, »bez promišljanja« dobilo »rang 'didaktike' ili 'metodike'«⁵².
- (b) Druga teškoća može nastupiti kod samih vjeroučitelja, ako nisu u dovoljnoj mjeri pripremljeni za ovu didaktiku. Radi se naime o tome što se u studiju još uvijek ne pridaje dovoljno pažnje zahtjevu »da se teologiju predaje korelativno«⁵³. A bez ovakve teologije jedva je moguće govoriti o Bogu primjereno situaciji, o kojoj jedan autor veli: »U gorka iskustva našega zanata pripada da veliki dijelovi sistematske i egzegetske stručne literature ne vrše tu dužnost.«⁵⁴
- (c) Treća teškoća, i ujedno najveća slabost, korelativnog vjeronauka jest »manjkavi odnos prema praksi življene vjere«⁵⁵ mnogih učenika, također i dijela vjeroučitelja. Kako će oni na školskom vjeronauku moći autentično razmišljati i govoriti o sadržajima vjere, kad im je vjersko iskustvo siromašno ili nikakvo: »Očito nije moguće smisao prakse (naime prakse kršćanskog života) posredovati samo u formi refleksije.«⁵⁶ Ovdje se moramo prisjetiti

⁵¹ Vidi G. HILGER: Korrelation als theologisch-hermeneutisches Prinzip, u: *Katechetische Blätter* 118 (1993) str. 828-830.

⁵² *Isto*, str. 829. – U istom smislu govori Thea Filipović: »Povijest provedbe načela korelacije upravo pokazuje da je korelacija kao misaona forma, neizostavna za teološke procese reflektiranja i posredovanja vjere, prebrzo i bez posredovanja proglašena didaktikom« (Th. FILIPOVIĆ: Nav. čl., str. 209).

⁵³ Rudolf ENGLERT: Die Korrelationsdidaktik am Ausgang ihrer Epoche. Plädoyer für einen ehrenhaften Abgang, u: Georg HILGER / Georg REILLY (Hrsg.): *Religionsunterricht im Abseits. Das Spannungsfeld Jugend – Schule – Religion*, München, Kösel, 1993., str. 97-110, ovdje 101.

⁵⁴ Franz Wendel NIEHL: Gottes Suche. Christlicher Glaube und das Handwerk des Lebens, u: *Katechetische Blätter* 117 (1992) str. 14-25, ovdje 14.

⁵⁵ R. ENGLERT: Die Korrelationsdidaktik am Ausgang ihrer Epoche, str. 106. – Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA: *Program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, str. 12-13: »Osobito je tu korelaciju teško graditi s učenicima u našim školama, gdje su prisutna različita religiozna iskustva, od onih učenika u kojima tek treba buditi pitanje smisla i temeljno religiozno iskustvo do onih u kojima je moguće produbljivati njihova već stečena i življena iskustva vjere.«

⁵⁶ R. ENGLERT: Die Korrelationsdidaktik am Ausgang ihrer Epoche, str. 106.

Schillebeeckxovog zapažanja da suvremeno društvo onemogućuje čovjeka u stjecanju općeljudskog, i posljedično tome i religioznog iskustva. To pokazuje kako je situacija oko pitanja uspješnosti školskog vjeronauka zapravo ovisna i o općem raspoloženju društva prema religioznim pitanjima, kao i o snazi vjerskog života kršćanske zajednice. U Hrvatskoj su vjermičko iskustvo učenika i podrška vjerske zajednice još uvijek jači nego je to slučaj u snažno sekulariziranom društvu u zapadnim zemljama, što kod nas za sada stvara relativno povoljnu klimu za vjeronauk u školi.

U ovom kontekstu je znakovito promišljanje njemačkog teologa i biskupa Klaua Hemmerlea (1929.-1994.). On konstatira da prije uvođenja načela korelacije na područje religiozne pedagogije sedamdesetih godina prošloga stoljeća, naprosto nije bio uspostavljen suodnos između iskustva i kategorija vjere. Danas, kad nastupa kritična faza, ustanovljuje se kako taj suodnos nije moguće ostvariti. A k ovome, prema autorovu mišljenju, započinje treći moment: »nemogućnost korelacije subjekta sa samim sobom«⁵⁷, jer subjekt sebe postavlja apsolutnim i tako istovremeno ukida samog sebe. Ovim zapažanjem autor nagovještava novu kriznu situaciju.

Ako se po mišljenju pojedinih autora prikladnost načela korelacije može staviti u pitanje upravo u školskom vjeronauku, na drugim bi područjima, npr. u religioznom obrazovanju odraslih ili u katehezi, gdje se može pretpostaviti temeljno vjersko iskustvo sudionika, njena prikladnost bila neupitna. Tamo će ona »ostati sasvim važan orijentacioni model i djelomično će to još i postati«⁵⁸.

Navedene kritike nikako ne umanjuju zasluge načela korelacije na području religiozne pedagogije. One se očituju⁵⁹ ponajprije u odabiru iskustva kao hermeneutičkog polazišta, u nezaobilaznosti korelativne teologije u teološkom opravdanju školskog vjeronauka, te u očitovanju samorazumljivosti religiozne pedagogije kao praktične teološke discipline. Daljnje njene zasluge proizlaze iz činjenice, da je korelativno promišljanje izvor inspiracije za mnoga područja školskog vjeronauka i ono potiče na kritičko-produktivne provokacije, koje traže odgovor.

S obzirom na višestruke zasluge korelacije kao religiozno-pedagoškog načela treba postaviti pitanje, da li je dozvoljeno taj koncept u tolikoj mjeri relativizirati, a da se nije pružio neki novi model. U očekivanju nečega novoga legitimno je ustrajati u primjeni načela korelacije.

⁵⁷ Klaus HEMMERLE: Der Religionsunterricht als Vermittlungsgeschehen. Überlegungen zum Korrelationsprinzip, u: *Katechetische Blätter* 119 (1994) str. 304-311, ovdje 308.

⁵⁸ R. ENGLERT: Korrelation(sdidaktik). Bilanz und Perspektiven, u: *Religionspädagogische Beiträge* 38 (1996) str. 3-18, ovdje 17.

⁵⁹ Usp. G. HILGER: Korrelationsdidaktik, u: Norbert METTE / Folker RICKERS (Hrsg.): *Nav. dj.*, str. 1109-1100.

Zaključak

U odnosu na fenomen sve većeg produbljivanja jaza između kršćanske vjere i konkretnog ljudskog života u suvremenom društvu, smjerodavno je mišljenje sustavnih teologa Paula Tillicha i Edwarda Schillebeeckxa, da su poruke kršćanske vjere za slušatelje samo onda smislene ako stoje u neposrednom suodnosu s njihovim egzistencijalnim pitanjima. Gledano u tome okviru, teološka razrada korelacije između sadržaja objave i ljudskog iskustva predstavlja značajan doprinos u ostvarenju želje da teološko promišljanje kod suvremenih slušatelja naide na razumijevanje.

Transpozicija načela korelacije na područje religiozne pedagogije i katehetike u kriznim sedamdesetim godinama prošloga stoljeća značila je snažan napredak i otvaranje nove perspektive školskom vjeronauku. Predani poklad vjere i iskustva učenika stavljeni su u dijalog, u kritičko-produktivan odnos. Time je školski vjeronauk postao mjestom stvaralačkog međusobnog djelovanja između s jedne strane višedimenzionalnog i višeznačnog iskustva i s druge strane obećanja i zahtjeva kršćanske poruke.

Teologiji ostaje kao trajan zadatak traganje za načinom kako ostvariti da te dvije stvarnosti, ljudsko iskustvo i Božja objava, na primjeren način budu upućene jedna na drugu, a da pritom – kako je to naglasio Tillich – nijednoj ne bude umanjena njena vrijednost. Osobito valja izbjegavati stalno prisutnu opasnost redukcije sadržaja objave na okvir ljudskih pitanja.

U izobrazbi vjeroučitelja trebalo bi u još većoj mjeri ispuniti zahtjev da se teologija predaje korelativno, kako bi ih se pripremila da o Bogu mogu govoriti primjerenom situaciji. To za sobom povlači nužnost da teologija bude u dijalogu s drugim područjima ljudskog stvaralaštva, kao npr. s antropologijom, psihologijom, književnošću i pjesništvom, te da njihove rezultate unosi u svoja promišljanja, kako su to egzemplarno činili teolozi Paul Tillich i Edward Schillebeeckx. Jednako tako je nužno da vjeroučenici (a i vjeroučitelji) stalno obogaćuju svoje religiozno iskustvo, te da vjerske zajednice svojim životom budu podrška njihovom radu.

Summary

**CORRELATION: AS SYSTEMATIC-THEOLOGICAL AND
RELIGIOUS-PEDAGOGIC PRINCIPLE**

The starting point of this paper is the renewed introduction of catechesis in Croatian schools in 1991, and the adoption of correlation as a didactic principle. Using an inter-disciplinary approach, we wish to observe the meaning and scope of this principle. Correlation is presented as: (1) a theological principle (P. Tillich, E. Schillebeeckx) (2) a didactical principle (3) and finally certain questions shall be covered regarding this topic.

(1) Having wanted to develop a particular theology based on a conscious connection with a person's situation, Tillich used correlation to place these two realities in a specific co-relationship. According to Tillich, revelation answers man's questions, while man, inspired by revelation, poses once again new questions. Hence, begins the cycle of questions and answers, which stand in mutual dependency. Prior to this, it is necessary to always keep in mind that revelation altogether surpasses man and his world.

Schillebeeckx considers man's experience to be a hermeneutical key for the mediation of experiential tradition of Christian revelation. Understanding Christian revelation can be realised only in correlation with the apostolic experience of faith recorded in the biblical texts and contemporary experience. This co-relation, in the light of the Gospel, allows human experience to be subjected to a critical re-examination. Similarly, traditional means of understanding Christian experience can be evaluated in the context of contemporary experience. Therefore, correlation for both of these realities is both critical and productive. Furthermore, the author endeavours to show, especially through the concept of 'critical inter-relationship', that Christian tradition is not a rigid entity, but rather, is open towards the future.

(2) The transposition of the theological principle of correlation in the area of religious pedagogy and catechetics has its origins in the 1970s in Germany. The intention is to search for a new »third way« and avoiding positivism in revelation and the monotone formulations of the content of faith, while hastily conforming to the spirit of the time. In applying correlation as a didactic principle, catechesis in schools becomes a place of creative mutual operation in the contemporary experience of the catechist and Christian faith.

(3) The principle of correlation is associated with two fundamental problems.

Firstly, how to avoid the danger so that the dynamic principles of correlation not be reduced to a mechanistic relationship of 'question and answer', and therefore cause an anthropological narrowing of the content of revelation?

The second problem relates to the actual realisation of the relationship between the existential situation of the catechist (and the student) and the message of God. In a critical reflection of didactic correlation, having in the last few years become somewhat even a little sceptical, this problem poses three difficulties. Firstly, the principle of correlation has received the status of didactics and has become not only the foundation but also the exclusive criteria in organising catechetical classes, which cannot always appreciate all the aspects of complex situations in classes. The second difficulty poses the question: are

the students during the course of study, reasonably well prepared for didactic correlation? The third and most difficult problem comes from the fact that some catechists (and students), due to a lax attitude in practicing the faith, possess inadequate religious experience, and therefore it is hardly possible to realise this concrete relationship between life and faith.

Key words: *correlation, revelation, experience, school catechesis, didactics.*